

**Національний університет «Острозька Академія»
Центр політичних досліджень НаУОА**

**«Динаміка парламентської еліти в Україні у період 2002 – 2012 років:
кількісне чи якісне оновлення?»**

Ярослава Сусла

Острог, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ.....	6
1.1 Поняття політичної еліти та правлячого класу у науковій літературі.....	6
1.2. Циркуляція еліт: місце та роль правлячих груп у процесі демократизації.....	8
РОЗДІЛ II. ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ (на прикладі Верховної Ради України).....	11
2.1. Основні етапи формування еліт у незалежній Україні.....	11
2.2 Емпіричний аналіз зміни парламентської еліти (2002 – 2012).....	14
2.3. Створення бінарної моделі: аналіз та інтерпретація показників (2002 – 2012 роки).....	22
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	30

ВСТУП

Постановка проблеми

Сьогодні ведеться чимало дискусій щодо ролі політичної еліти в управлінні державою і підтримці демократії. Успіх в обох напрямках залежить від ефективності рішень, які приймають еліти. Очевидно, щоб еліта була дієздатною, вона повинна постійно оновлюватися. Саме лише кількісне оновлення парламенту є поверхневим показником, який не може свідчити про те, що нові депутати є ефективними реформаторами.

У літературі виділяють два головні типи циркуляції еліти – репродуктивний і заміщувальний, тобто оновлення еліт відбувається або в межах однієї соціальної групи, або заміною старих кадрів новими¹. Після отримання незалежності формування Верховної Ради відбувалося в досить складних умовах, тому говорити про повне оновлення парламенту було б некоректно. Радянська номенклатура зберегла свої місця у парламенті, шляхом неформальної угоди з Рухом². Комуністи домінували у парламенті до 2002 року, коли були частково витіснені, а частково поглинуті бізнес-політичним проектом «ЗАСДУ».³ Нова спроба оновлення еліт відбулася після Помаранчевої революції, але прориву у реформах знову не сталося. Чим це пояснити? Чому кількісного оновлення депутатського корпусу виявляється не достатньо для поступу у реформах? І чи свідчить кількісне оновлення про «якість» депутатів? Вужчі питання, які виникають у цьому контексті стосуються того, чи мали «нові» депутати зв'язки з бізнесом? І чиї інтереси вони лобіювали, ставши «новими реформаторами»? Ці запитання допоможуть нам відповісти на головне **питання** цієї роботи: який спосіб зміни парламентських еліт домінував в Україні у період від 2002 до 2012 років?

---

¹ Higley J., Pakulski J. Elite power games and democratic politics in Central and Eastern Europe// Democratic and Capitalist Transitions in Eastern Europe. Lessons for the Social Science. / Ed. by M. Dobry. Boston, London, 2000.

² Вільсон Е. Українці: несподівана нація. – К.: «К.І.С.» 2004. – С. 284.

³ Мацієвський Ю. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). – Чернівці: Книги ХХІ. – 2016. – С. 241.

Стан дослідження проблеми

Сучасні концепції правлячого класу були сформовані Г. Моска і В. Парето. Особливе значення для нас має класифікація політичних еліт за В. Парето, який поділив їх на «левів» і «лисів».⁴ Серед українських авторів варто відзначити дослідження В. Липинського,⁵ в якому вчений показав історичний розвиток еліти в Україні та проблемність ситуації її формування на історичних прикладах. Ця праця також показує можливі шляхи формування національної еліти. Успішні спроби пояснення еволюції політичних еліт в Україні та їх розвиток на пострадянському просторі, проблеми формування національної еліти здійснили Б. Кухта і Н. Теплоухова.⁶ Сучасні західні теоретики Дж. Хіглі та Я. Пакульські⁷ пояснили процес циркуляції еліти, запропонувавши модель, яку ми використовуємо у цій роботі.

Метою роботи є виявити механізм зміни парламентської еліти в Україні у період 2002 – 2012 років.

Для досягнення мети потрібно виконати ряд **завдань**:

- 1) Визначити основні етапи оновлення депутатського складу Верховної Ради України.
- 2) Зібрати емпіричні дані щодо зміни парламентської еліти з 2002 по 2012 роки.
- 3) Створити бінарну логістичну модель та проаналізувати дані за 2002 – 2012 роки.
- 4) Дослідити ймовірність впливу освіти депутатів на обрані чинники: партійна приналежність, її зміна та місце праці.

Предметом дослідження є кількісні та якісні показники оновлення парламентських еліт років в Україні у період 2002 – 2012 рр.

Дані та методи дослідження

⁴ Pareto, Vilfredo. The Rise and Fall of Elites, Transaction Publishers, 1991

⁵ Липинський В. Листи до братів - хліборобів / В'ячеслав Липинський. – Київ: Philadelphia, 1995. – 503 с.

⁶ Кухта Б. Політичні еліти і лідерство / Б. Кухта, Н. Теплоухова. – Львів, 1996.

⁷ Higley J., Pakulski J. Elite power games and democratic politics in Central and Eastern Europe// Democratic and Capitalist Transitions in Eastern Europe. Lessons for the Social Science. / Ed. by M. Dobry. Boston, London, 2000.

Проаналізувавши біографії депутатів Верховної Ради України IV скликання (2002 – 2006), V скликання (2006 – 2007) та VI скликання (2007 – 2012) ми отримали інформацію, яка допоможе чіткіше уявити ситуацію з оновленням еліти на парламентському рівні. Метод бінарної логістичної регресії допоможе виявити вплив освіти депутатів на партійну приналежність, її зміну та місце праці з допомогою статистичної програми SPSS. Це допоможе побачити чи відбулось якісне оновлення парламентських еліт.

Теоретична основа

Ми будемо використовувати теорію Дж. Хіглі та Я. Пакульські про циркуляцію еліти. Ці вчені виділили чотири моделі циркуляції еліти: класична, репродуктивна, заміщувальна, квазі-заміщувальна. З допомогою цієї моделі ми спробуємо визначити яким саме шляхом відбулась зміна політичної еліти та застосуємо статистичний аналіз SPSS (бінарну логістичну регресію) для підтвердження чи спростування гіпотези про те, що освіта впливає на партійну приналежність, імовірність її зміни та місце праці депутатів у досліджуваній період.

Робота складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновку та списку використаних джерел і літератури.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ

1.1. Поняття політичної еліти та правлячого класу у науковій літературі

У ХХ столітті поняття еліти міцно вкоренилося у соціологічних і політичних словниках. Поняття «еліта» походить від латинського *eligere*⁸ та французького *elite* – кращий, обраний. Починаючи з XVII ст., елітою називали товари найкращої якості, також для найменування «вибраних людей» серед вищої знаті та військових. У XIX ст. так почали називали вищі групи у системі суспільної ієрархії. Наприклад, в Англії, як свідчить Оксфордський словник 1823 р., елітою називали найвищі верстви суспільства. Отже, еліта – це групи, які займають найвищі позиції у суспільстві або в окремих галузях, вони становлять «верхівку» суспільства.

Поняття «еліта» стало поширеним на початку ХХ ст. в США, а вже у 30-х роках воно стало предметом «елітології» – дисципліни, яка вивчає діяльність «верхівки» суспільства. Існує багато вчених, які досліджували питання розвитку, діяльності еліти, тому існує достатньо аналогій терміну «еліта», наприклад, соціологи чи філософи вживали: «правлячий клас» (Гаєтано Моска); «каста ліпших людей», «провідна верства» (Дмитро Донцов), «аристократія (В'ячеслав Липинський) та ін.

Використовуючи поняття «еліта», варто пам'ятати, що існує два підходи, які застосовують вчені при розгляді питання еліт. Перший підхід наголошує на таких акцентах у розумінні еліти як спадковість та родові традиції, бо приналежність до еліт – це родова, а не особиста ознака. Щодо другого підходу – духовного⁹, то елітарність стає особистісною, людина може мати власні заслуги, якісні особистісні ознаки. Що стосуються поняття «політична еліта», то ним називають людей:

- що одержали найвищий індекс в галузі їх діяльності (за В. Парето);

⁸ Геннадий А. Основы политической элитологии / Ашин Геннадий. – Москва: Ленанд, 2014. 231 с. – 132с.

⁹ Кочубей Л. О. Політична еліта та політичний клас: класичні зарубіжні концепції [Електронний ресурс] / Л. О. Кочубей // ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26610/15-Kochubey.pdf?sequence=1>. – с. 100.

- найбільш активних у політичному житті, орієнтованих на владу (за Г. Москою);
- які користуються у суспільстві вищим статусом, багатством, престижем (за Г. Лассуелом);
- які володіють інтелектуальною чи моральною перевагою над масою залежно від свого статусу (за Л. Боденом);
- які володіють найвищим почуттям відповідальності (за Х. Ортега-і-Гассетом).¹⁰

Незважаючи на деякі відмінності у визначенні та поясненні терміну «еліта», представники різних наукових напрямів згоджуються з тим, що еліта – це соціальна верства, меншість, представники якої мають такі соціальні або ж інтелектуальні якості, які дають їм можливість відігравати провідні ролі в усьому суспільстві або в межах його окремих сфер¹¹.

Отже, еліти – це групи людей, які займають провідні місця у різних сферах політики, економіки, армії, освіти, права, культури, релігії тощо. Але є і такі еліти, які контролюють та забезпечують інтеграцію суспільства, стабільне функціонування політичних систем. До таких елітних груп належить політична еліта.

Політична еліта – це суспільна верства, що здійснює владу, забезпечує збереження та відтворення політичних цінностей і політичних систем загалом, діє з метою задоволення потреб та інтересів окремих соціальних груп або всього народу, користується певними перевагами свого суспільного становища. Вона об'єднана певними цілями, зв'язками та інтересами.¹²

Отже, бачимо, що на кожному історичному етапі розвитку суспільства були певні верстви, які і правили суспільством свого часу. А їх головною

¹⁰ Б.Кухта та Н.Теплоухова – «Політичні еліти і лідери» - Львів – 1996. – 168 с.

¹¹ Кочубей Л. О. Політична еліта. – с. 97.

¹² Козловець М. А. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства [Електронний ресурс] / М. А. Козловець // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://fil.nlu.edu.ua/article/viewFile/109723/104774>. – с. 82.

відмінністю від «більшості» була змога брати безпосередню участь у прийнятті та реалізації політичних рішень.

1.2 Циркуляція еліт: місце та роль правлячих груп у процесі демократизації

У цій роботі ми будемо спиратися на модель циркуляції еліти, запропоновану Джоном Хіглі та Яном Пакульські. Вчені виділяють два типи оновлення еліт за інтенсивністю та способом рекрутування – це відкриті та закриті еліти. Відбір здійснюється на базі гострої конкурентної боротьби, в якій основна вага надається особистим якостям. Ця еліта поповнюється новими лідерами завдяки новим ідеям та цінностям, які сприяють оновленню еліти. Саме так вона демонструє свою готовність до змін та реформ. Відкритий спосіб циркуляції еліт вказує на те, що останні чутливі до соціальних настроїв і потреб. Такі еліти готові прийняти нові соціальні умови. Але як і в будь-якій системі тут є і свої недоліки, такі як велика ймовірність популістських та непродуманих рішень¹³.

Для закритої еліти характерний низький темп циркуляції, що передбачає нерівні можливості доступу не елітних груп до влади. При відборі, перш за все, звертають увагу на вік, стаж роботи, партійну приналежність. Через низький рівень реакції еліти на соціальні зміни, велику ймовірність кастовості та ідей, щодо само відтворення, така система приречена на деградацію. Але не дивлячись на це, закрита еліта має низький рівень внутрішніх конфліктів.

Згідно з цими спостереженнями Хіглі і Пакульські виділили чотири типи еліт за двома критеріями:

- диференціація еліт, яка проявляється у функціональному поділі еліт, кожна з яких має власні межі, організацію формальних та неформальних правил поведінки та власну ієрархію;
- цілісність еліти, яка виявляється у ступені її інтеграції;¹⁴

---

¹³ Higley J., Pakulski J. Elite power games and democratic politics in Central and Eastern Europe - P. 112.

¹⁴ А.С. Тургаев, А.Е.Хренов – «Политология» - Санкт-Петербург – 2005 г. – с. 340

Таблиця 1.1. Типи еліт за Дж. Хіглі та Я. Пакульські.

Диференціація еліти	Інтеграція / Тип режиму	
	Сильна	Слабка
Висока	Консенсусна еліта (консолідована демократія)	Фрагментована еліта (неконсолідована демократія)
	Низька	Ідеологічна еліта (тоталітарні або посттоталітарні)

Джерело: Higley J., Pakulski J. Elite power games and democratic politics in Central and Eastern Europe - P. 111.

Таким чином, консенсусна еліта (Consensual) характеризується згодою внутрішніх еліт щодо цінностей, правил політичної конкуренції та методів владарювання. Ідеологічна еліта (Ideocratic) – об'єднання еліти навколо єдиної ідеології та неможливістю пропаганди та будь-якого відходу від цієї ідеології. Фрагментована еліта (Fragmented) – має високий рівень диференціації, але низький рівень інтеграції. Роз'єднана еліта (Divided) – загострена боротьба між внутрішньою елітою за володіння стратегічними позиціями, за сфери контролю і розподілом ресурсів.¹⁵

Згідно з цими чотирма типами еліти, дослідники виділяють чотири моделі циркуляції еліти. Перша модель – це класична (Classic) циркуляція, який В. Парето і Г. Моска пов'язували зі стійким та ефективним правлінням еліти. Рівень циркуляції дуже великий і соціально глибокий (охоплює багато шарів різних еліт). Ця модель описує еволюційне оновлення еліт. Завдяки цьому з'являється консенсусна еліта. Функціонування цього типу циркуляції достатньо для зміни негнучких політичних лідерів елітами, які є менш конфліктні, шляхом їх виключення або підкорення іншим, які згодні на співпрацю. Класична циркуляція передбачає повільний та поступовий мирний характер оновлення еліти. Наприклад, шляхом переговорів та кооперації між старою і новою елітою.

Друга модель – заміщувальна циркуляція (Replacement). Цей тип циркуляції має широкий і глибокий характер, але на відміну від класичного є

¹⁵ Higley J., Pakulski J. Elite power games and democratic politics in Central and Eastern Europe// Democratic and Capitalist Transitions in Eastern Europe. Lessons for the Social Science. / Ed. by M. Dobry. Boston, London, 2000. P. 111.

більш динамічним та здійснюється шляхом примусу. Яскравим прикладом може бути повалення попередньої влади та формування нової шляхом революції. В такому випадку циркуляція відбувається в ході боротьби старої еліти та контр-еліти (нової), яка змінює всі еліти старого режиму. Цей спосіб породжує ідеологічну еліту та тоталітарний режим.

Третя модель – репродуктивна циркуляція (Reproduction). Це еволюційний, але обмежений і поверхневий процес. Еліта відмовляється від старих уявлень та змінює їх для того, щоб залишитись при владі. Завдяки цим маневрам більша частина старої еліти залишається при владі та зберігає свій статус. Хоч змін і не багато, але відбувається зміна соціального портрету еліти. Можлива певна фрагментація еліти, можемо побачити це на прикладі колишніх республік, які входили до складу СРСР. Репродуктивна циркуляція зазвичай має місце тоді, коли є процес дезінтеграції ідеологічної еліти, а її члени утворюють «партію влади», бо займають головні посади в різних сферах суспільного життя.

Таблиця 1.2. Моделі циркуляції еліти за Дж. Хіглі та Я. Пакульські.

Спосіб	Ступінь циркуляції	
	Висока і глибока	Обмежена і поверхнева
Поступовий і мирний	Класичний	Репродуктивний
Швидкий і насильницький	Заміщувальна	Квазі-заміщувальна

Джерело: Higley J., Pakulski J. Elite power games - P. 120.

Четверта модель – квазі-заміщувальна (Quasi-replacement) циркуляція. Це тип циркуляції, який має найменші обмеження змін в еліті, але має раптовий та вимушений характер. Еліти розділяються, можуть траплятися перевороти. Але незважаючи на багату кількість лідерських стилів, вони не дають ніякого поштовху до якихось політичних змін. Отже, поділ правлячої еліти не гарантує і не несе в собі якісь серйозні зміни¹⁶.

¹⁶ Higley J., Pakulski J. Elite power games and democratic politics in Central and Eastern Europe// Democratic and Capitalist Transitions in Eastern Europe. Lessons for the Social Science. / Ed. by M. Dobry. Boston, London, 2000. P. 120.

Отже, розглянувши модель циркуляції еліт Хіглі і Пакульські, ми спробуємо з'ясувати, який з цих типів переважав в Україні у період 2002-2012 рр.

РОЗДІЛ II. ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ (на прикладі Верховної Ради України)

2.1 Основні етапи формування політичної еліти у незалежній Україні.

У радянській Україні політична ситуація була неоднозначна, адже верхівка стежила за формуванням національної еліти та стримувала цей процес. Але це не завадило сформуватись політичній еліті України. Цей процес формування можна розділити на декілька етапів.

- 1) Перший – це ліквідація старої політичної еліти, а саме української шляхти, яка була частиною російського дворянства. І далі відбувається так званий процес номенклатурування (це процес, коли відбувалось становлення панівного класу радянського суспільства, тобто розвиток партійно-державницького керівництва).
- 2) Другий – це етап українізації, коли почалося творення та розвиток пролетарської інтелігенції, яка допомогла сформувати середню ланку влади, адже українські чиновники не мали змоги потрапити до верхніх шарів влади, бо верхівка не була українізованою.
- 3) Третій етап – це утвердження української номенклатури, яка була вихована в дусі радянського режиму і віддана ідеалам та ідеології.
- 4) Четвертий етап – ерозії номенклатури.
- 5) П'ятий етап – деградація та занепад номенклатури і початок формування національної політичної еліти.¹⁷
- 6) До цих етапів можемо додати ще один – зміна номенклатури новою бізнес-політичною елітою¹⁸.

¹⁷ Б.Кухта та Н.Теплоухова – «Політичні еліти і лідери» - Львів – 1996. – с. 87.

¹⁸ Пухкал О. Політична еліта і громадянське суспільство в Україні: становлення і взаємодія [Електронний ресурс] / Олександр Пухкал // Національна Академія Державного Управління. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-26.pdf>. – с. 198.

Згідно з цими етапами, очевидно, що державі потрібна національна еліта, яка була б патріотична, віддана власному народові та його інтересам, і звісно готова відстоювати ці цінності завдяки важкій праці та самопожертві. Ці еліти мають служити суто Батьківщині та українському народові. Але цей процес був досі не закінчений, бо на шляху оновлення та демократизації стояв як опір старої номенклатури, так і вплив «ззовні».

На думку М. Михальченка, сучасна політична еліта Україна розділилась на три групи:

1. Прихильники ідеалів радянського суспільства;
2. Прихильники інтеграції до західного суспільства;
3. Новітні політичні діячі, які не пов'язані ні з першими прихильниками, ні з другими.¹⁹

Ці спостереження вказують на те, що роль політичної еліти на пряму залежить від тих функцій, які вона виконує. Це визначення політичної волі соціальних груп та всього суспільства і звісно ж механізми реалізації цієї волі та вимог, які надходять від суспільства. Також еліти формують політичні цілі для своєї провладної групи, які та зможе потім реалізувати. Еліти здійснюють регулювання політичного представництва груп, тим самим вони можуть керувати підтримкою (обмежуючи або посилюючи її).

Після розпаду Радянського Союзу відбулося перегрупування політичних сил та їх розмежування в середині політичної еліти. Після проголошення незалежності крім заборони Комуністичної партії, не відбулася масштабної ротації управлінського корпусу. Одні представники відійшли від активної політичної діяльності, переключилися на ведення бізнесу, ще інші очолили клуби, фонди та асоціації, інші швидко «модернізували» свої політичні погляди і ввійшли до вищих органів державного управління. Такий шлях трансформації або модернізації системи влади не призвів до повного оновлення системи, а навпаки, допоміг законсервувати її номенклатурний характер. Еволюція

---

¹⁹ Михальченко М. Пошук лідерів: чесних, талановитих, справедливих / М. Михальченко // Політ. менеджмент. - 2006. - Спец. вип. - С. 15-22.

політичної влади відбувалась шляхом заміщення комуністичної номенклатури на корпоративну політичну еліту. У ході такої трансформації та формування кланово-корпоративного характеру існування еліти відбувалися процеси приватизації національного майна та посилення ролі тіньової економіки і швидкий підйом рівня фінансової олігархії, яка поступово приходила до влади. Тим самим рівень життя населення знижувався, зростало безробіття, а відсутність механізмів контролю за олігархами спричинило майже повний контроль над ресурсами.²⁰

Важливим етапом становлення еліти стали перші конкурентні вибори до Верховної Ради України у березні 1991 року. Саме ці вибори і показали усі дефекти: це і падіння довіри та авторитету партії, реальні настрої людей, розміщення політичних сил. Але незважаючи на велику кількість заангажованої колишньої номенклатури, були і молоді, активні, опозиційно налаштовані політики. Саме цей склад проголосив декларацію про суверенітет країни, а згодом і незалежність.

Процес елітогенезу в Україні проходив двома шляхами. По-перше, відбувався перехід до самостійної та незалежної держави, по-друге, руйнувалася стара бюрократично-авторитарна партійна система, робились перші спроби демократизації, такі як плюралізм думок, ринкова економіка та формування громадянського суспільства. Цей етап можна охарактеризувати за Дж. Хіглі та Я. Пакульські як репродуктивна циркуляція еліт, бо зміна еліт відбулася поступовим та мирним шляхом, при всьому цьому стара еліта зберігала свій вплив над політичною і економічною сферою. Можемо зробити висновок, що хоча й процес становлення, розвитку та приходу до влади і відбувся швидкими темпами, але його гальмували самі еліти, які не знали як себе позиціонувати та які цінності підтримувати. Адже, фактично у політичних еліт не було прецедентів, коли вони могли самі вирішувати долю своєї країни та обирати курс її розвитку. На плечі «новоствореної», а точніше швидко ідеологічно зміненої еліти лягло питання, якою повинна бути Україна. Отже,

---

²⁰ Кульчицький С. Політична еліта в радянській і незалежній Україні / Станіслав Кульчицький. // День. – 2001.

спосіб оновлення еліти відіграє значну роль у процесі демократизації країни. Ми це простежили на прикладі України, а саме на етапі становлення її незалежності та процесу формування, трансформації тоталітарної країни у демократичну.

2.2. Емпіричний аналіз парламентської еліти (2002 – 2012)

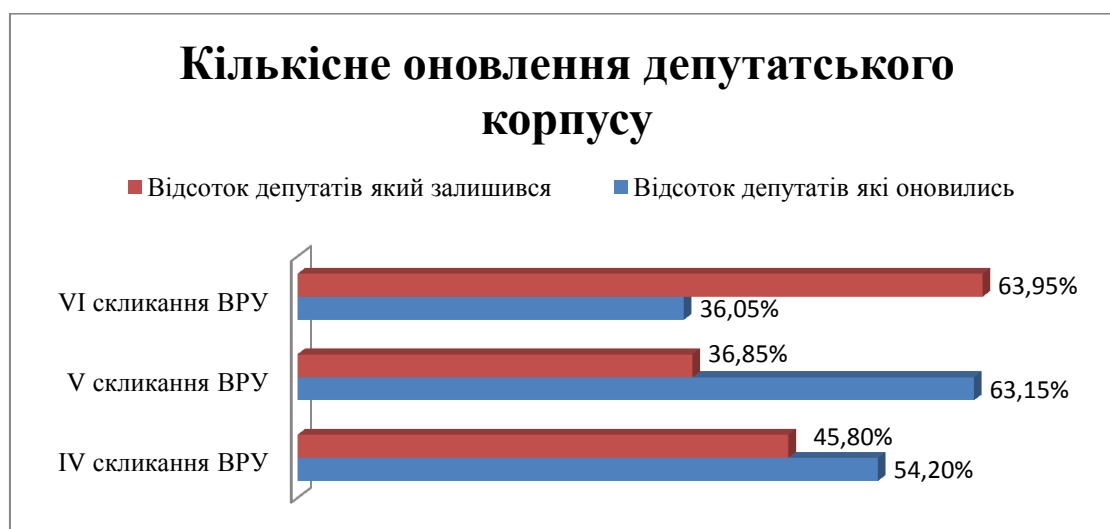
Аналізуючи біографії депутатів Верховної Ради України, ми виділили змінні, які, на наш погляд, впливають на зміну правлячої верхівки. Це партійна приналежність депутатів (четвертого, п'ятого та шостого скликань), місце праці до обрання депутатом. Тут ми виділили ще вужчі критерії, наприклад, працює в галузі освіти, медицини, державний службовець, ведення бізнесу або ж залучення до нього і безробітні. Ще один критерій – це освіта, куди входить: вища, не здобув вищу (середня, неповна вища і т. ін.). Ще один важливий критерій – це зміна партійної приналежності, тобто, якщо депутат пройшов до наступного скликання, чи змінив він свою приналежність до певної партії, чи залишився зі старою.

Крім депутатів ми брали до уваги Верховну Раду України за 2002 – 2012 роки. Ми виділили такі змінні як: кількість людей, яка залишилася при владі, тобто пройшли з IV до V скликання (дані ми взяли з сайту Верховної Ради України), та прослідкували чи змінили депутати при цьому свою партійну приналежність. Результати виявились такими: загальна кількість депутатів IV скликання (2002 – 2006 роки) – 504 людини, з них 206 вже були депутатами, отже, відсоток депутатів, які пройшли з III до IV скликання складає – 45,8%. Звідси відсоток кількісного оновлення депутатського корпусу ВРУ (2002 – 2006 роки) – 54,2%. За V скликання (2006 – 2007 року) – 483 людини, з них 178 вже були депутатами, отже, відсоток депутатів, які пройшли з IV до V скликання складає – 36,85%, а відсоток кількісного оновлення депутатського корпусу у Верховній Раді України за 2006 – 2007 роки складає – 63,15%. Що стосується кількісного оновлення ВРУ VI скликання (2007–2012 роки), то ситуація змінилась. Загальна кількість депутатів – 491 людини, з них 314 були переобрані, отже, відсоток депутатів, які пройшли з V до VI скликання –

63,95%. А це означає, що відсоток кількісного оновлення ВРУ складає – 36,05%. Загалом у IV, V та VI скликаннях представлена більша кількість депутатів, ніж 450. Це пов'язано з тим, що депутати склали свої повноваження або втрачали їх, а нові переобирались, а оновлення списків на сайті ВРУ не відбувалося.

На рис. 2.1 наведені показники кількісного оновлення депутатського корпусу ВРУ за 2002–2012 роки.

Рис. 2.1

Джерело: складено автором на основі сайту ВРУ: <https://rada.gov.ua>.

Проаналізувавши дані, ми отримали такі показники кількісного оновлення депутатів Верховної Ради за період 2002 по 2006 роки – 54,2%, за 2006–2007 роки – 63,15%, а за 2007–2012 роки – 36,05%. Кількісне оновлення депутатського корпусу ВРУ п'ятого скликання відбулося більш інтенсивно. Можливо вплив на цей процес мала Помаранчева революція, але вже у шостому скликанні все змінилося, система циркуляції закрилася і процес оновлення відбувся на дуже низькому рівні.

Наступний чинник, який ми виділили – це партійна приналежність депутатів ВРУ та зміна партійної приналежності, перехід з четвертого скликання до п'ятого та з п'ятого до шостого. Ми виділили 9 найвпливовіших і найбільших партій IV скликання та безпартійних депутатів. На рис. 2.2 наведені показники партійної приналежності депутатів ВРУ IV скликання за 2002–2006 роки.

Рис.2.2.

Джерело: складено автором на основі сайту ВРУ: <https://rada.gov.ua>.

Безпартійних представників у Верховній Раді IV скликання було найбільше – 31,9%, у КПУ – 11,76%, «Соціалістична Партія» – 9,94%, «Демократична Партія» – 8,11%, «Партія Регіонів» – 7,7%, за нею йде «Народний Рух України» з 7,3%, «Соціал-демократична партія України» – 7,3%, «Аграрна партія» – 5,88% і «Батьківщина» з «Народною Партією» мали по 5,07% представників у парламенті.

Наступний рис. 2.3. Показник партійної приналежності депутатів V скликання.

Джерело: складено автором на основі сайту ВРУ: <https://rada.gov.ua>.

Ми аналізували 8 партій та окремо виділили безпартійних депутатів за 2006–2007 роки. (рис. 2.3). З наведених даних бачимо, що ситуація змінилася і провідна роль перейшла до «Партії Регіонів» – 34,5%. Кількість безпартійних

депутатів залишилася все ще значною – 21,8%. Далі йде «Батьківщина» – 14,6%, а вже потім «Наша Україна» – 9,11%, «Соціалістична партія» – 7,6%. Інші партії мають досить низький показник, який навіть не досягає 5%. «КПУ» – 4,45%, «Народний Рух України» – 3,8%, «Соціал-демократична партія України» – 2,33% і «Партія промисловців і підприємців України» – 1,7%.

Наступний рисунок – це показники партійної приналежності VI скликання за 2007–2012 роки. Тут ми також аналізували 8 партій та безпартійних депутатів.

Рис. 2.4.

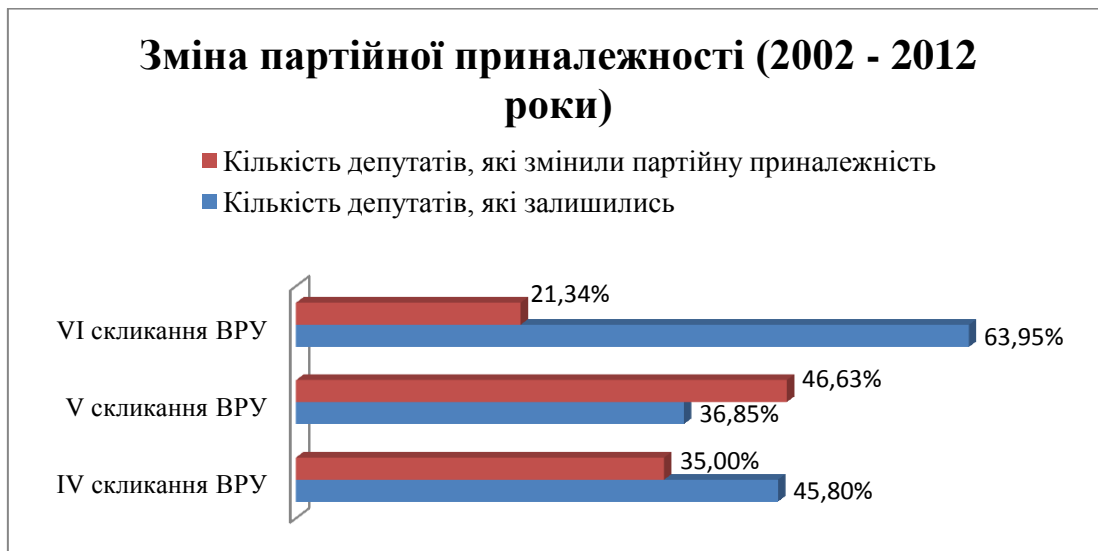

Джерело: складено автором на основі сайту ВРУ: <https://rada.gov.ua>.

З наведених даних бачимо, що партійна приналежність зростає. «Партія Регіонів» – 34,8%, «Батьківщина» – 22,6%, яка змогла утвердити свої позиції в парламенті, а безпартійні депутати займають третє місце по кількості в парламенті – 18,3%. Далі йде «Наша Україна» та «Народна Партія», які мають по 6,85%, «КПУ» – 5%, а інші партії мають досить низький показник, який навіть не досягає 5%. «Реформи і Порядок» – 2%, «Соціал-демократична партія» – 1,85% і «Трудова партія» – 1,66%. Отже, безпартійність депутатів не була важливим критерієм для виборців протягом усіх трьох скликань, а от ситуація з домінуванням у парламенті змінилась на користь Партії Регіонів, яка посіла провідне місце за кількістю депутатів у Верховній Раді України у п'ятому та шостому скликаннях.

Після аналізу партійної приналежності депутатів Верховної Ради, ми перевірили чи змінювали її депутати. Щодо зміни партійної приналежності, то загальна кількість депутатів IV скликання – 504 людини, 206 залишилось при владі. Отже, відсоток депутатів, які пройшли з III до IV скликання складає – 45,8. А з 206 депутатів – 72 змінили свою партійну приналежність, а це – 35%.(рис. 2.5).

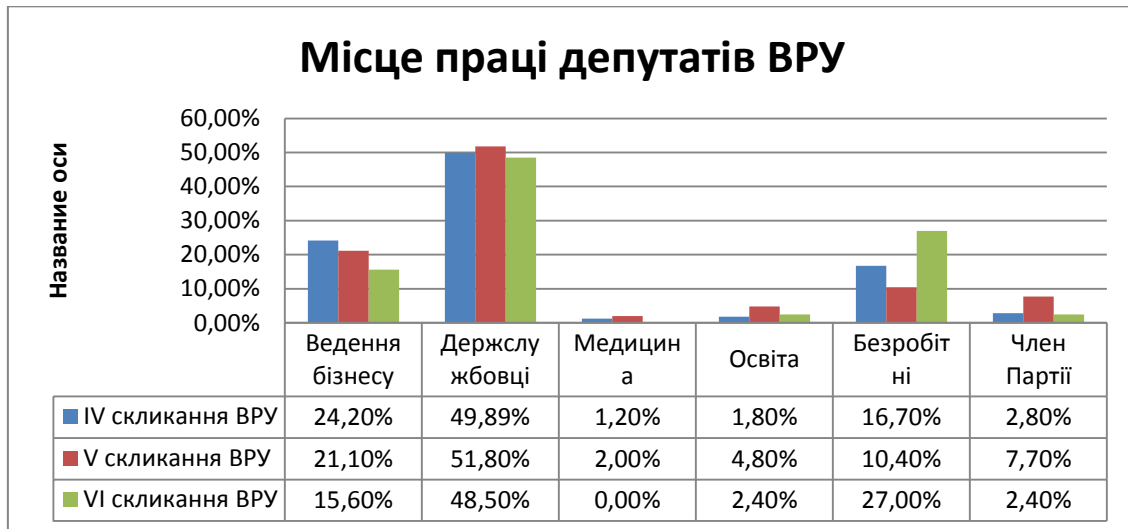
Рис.2.5 Показники зміни партійної приналежності депутатів ВРУ за 2006–2012 роки.

Джерело: складено автором на основі сайту ВРУ: <https://rada.gov.ua>.

Щодо зміни партійної приналежності V скликання, то з 483 осіб, 178 залишилось при владі. Отже, відсоток депутатів, які пройшли з IV до V скликання складає – 36,85%. А зі 178 депутатів – 83 змінили свою партійну приналежність, а це – 46,63%. Проаналізувавши дані за шосте скликання 2007 – 2012 роки, ми виявили, що з загальної кількості 491 депутатів – 314 залишилось при владі, отже, відсоток депутатів, які пройшли з V до VI скликання складає – 63,95%. З депутатів, які залишились – 67 змінили свою партійну приналежність, а це – 21,34%. Отже, відсоток депутатів, які пройшли з IV до V і з V до VI є досить значним, тому про кількісне, а також і якісне оновлення ми не можемо говорити.

Наступний критерій, це місце праці до обрання депутатом. Тут ми виділили ще декілька критеріїв, наприклад, працює в галузі освіти, медицини, державний службовець, ведення бізнесу або ж залучення до нього і безробітні. На діаграмі 2.6 наведені показники місця праці депутатів ВРУ за 2002–2012 роки.

Джерело: складено автором на основі сайту ВРУ: <https://rada.gov.ua>.

З діаграми видно, що більшість депутатів IV скликання до обрання у ВР були держслужбовцями – 49,89%. 24,20% депутатів мали зв'язки з бізнесом, хоча як ми знаємо народні депутати України не мають права утримувати свій власний бізнес, але депутати IV скликання цей факт ігнорують. 16,7% депутатів були безробітні, 2,8% є головами партій або входять до керівних посад в партіях, 1,8% – депутати, які працюють в галузі освіти і 1,2% – працюють у галузі медицини. До V скликання потрапили переважна більшість держслужбовцями 51,8%. 21,10% мають зв'язки з бізнесом, тобто депутати продовжують нехтувати законом України. 10,4% були безробітними, 7,7% – це голови партій, або ж ті депутати, які займають там провідні місця, 4,8% – представниками освіти і 2% – задіяні у галузі медицини. До VI скликання – 48,5% депутатів були держслужбовцями, 27% мали статус безробітних, 15,6% – зв'язки з бізнесом, 2,4% – працювали у галузі освіти та ті депутати, які є головами партій, а кількість депутатів, які були представниками медичної сфери не були представленні у шостому скликанні.

Отже, ситуація з постійною робочою зайнятістю депутатів протягом 2002–2012 років не змінилась і більшість депутатів зазначають, що вони були державними службовцями, а ось на другому місці є ведення приватного бізнесу, що заборонено Конституцією України. Багато депутатів зазначили, що вони безробітні. Через те, що багато депутатів мали зв'язки з бізнесом, або безпосередньо ним володіли, можемо говорити про лобіювання своїх інтересів та інтересів бізнесменів та олігархів у країні. На наш погляд, перевага депутатів, які мають зв'язки з бізнесом пояснюється тим, що за часів президенства Віктора Януковича економічний блок уряду взяв курс на згорання малого бізнесу та розширення великого. Станом на 2010 рік у малому бізнесі було зайнято 6,5 млн. осіб. Після введення нового Податкового кодексу²¹ це число скоротилося приблизно на 1 млн. осіб. Очевидно, що політика, яку вів экс-президент не давала змоги розвиватися малому та середньому бізнесу, що спричинило значне переважання людей, які посідали провідні місця у державному апараті.

Наступним критерієм є освіта, а саме вища (середня, або неповна вища). 99,4% депутатів четвертого скликання мали вищу освіту. А серед депутатів п'ятого та шостого скликань вищу освіту мали 98,6%. Найбільша кількість депутатів, які не мали вищої освіти були членами «Партії Регіонів». Вони зазначали, що мали неповну вищу, або ж середню освіту. (рис. 2.7).

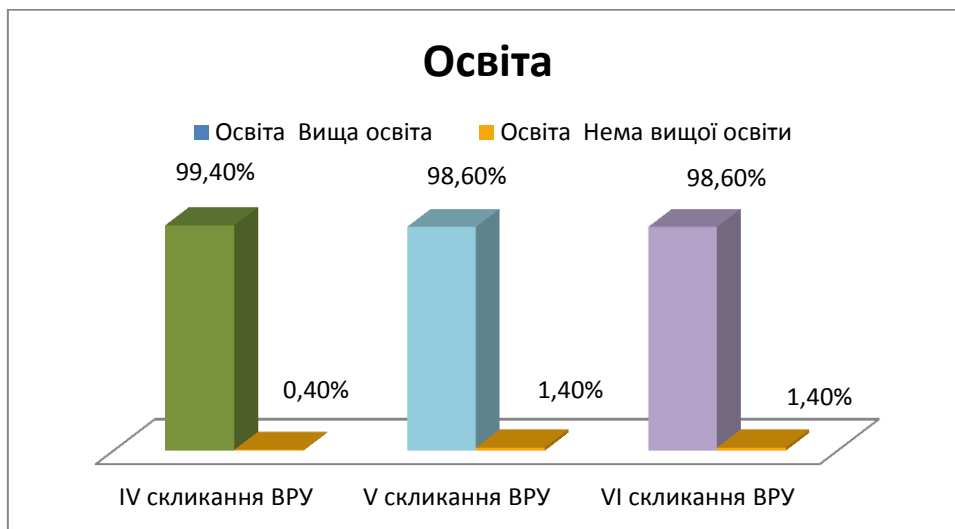
Наш аналіз показує, що рівень кількісного оновлення за 2002–2012 роки складає 54,2% (IV скликання), 63,15% (V скликання), 36,05% (VI скликання), тобто протягом п'ятого скликання відбулась глибше оновлення еліти і до влади прийшло багато нових депутатів, які до цього не були представлені у парламенті. Однак, вже у шостому скликанні системи глибокого оновлення не було і це призвело до консолідації старої еліти та зменшило шанси на проходження нових кадрів до парламенту. Щодо зміни партійної приналежності, тут є великі проблеми з оновленням: 35% депутатів у IV

---

²¹ Верховна Рада України. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>.

скликанні, 46,63% у V скликанні та 21,34% у VI скликанні змінили свою партійну приналежність. А це означає, що парламентські еліти в Україні прагнуть всіма можливими способами залишитися при владі, нехтуючи своїми цінностями, прагненнями та ідеологічними складниками, адже зазвичай «партійні біженці» переходять до тієї партії, яка отримала більшість мандатів. Місце праці та освіта є також важливими показниками, хоч більшість депутатів державні службовці, чимало – 24,2%, 21,1%, 15,6% депутатів мають зв'язки з бізнесом або самі очолюють приватні підприємства. А це означає, що четверта частина депутатів протягом трьох скликань могла спокійно лобювати свої приватні інтереси або ж інтереси бізнесу. У підсумку, еліти кількісно оновились лише в період з 2002 по 2007 рік, а ось з 2007 по 2012 рік ситуація змінилася і кількісне оновлення відбулось лише на чверть.

Рис.2.7. Показники освіти депутатів ВРУ за 2002–2012 роки.

Джерело: складено автором на основі сайту ВРУ: <https://rada.gov.ua>.

Залишилось виявити якісне оновлення, для цього ми використали модель Дж. Хіглі та Я. Пакульські про циркуляцію еліт в пострадянських країнах. Отже, у період з 2002 по 2007 роки система циркуляції еліти тяжіла до відкритої системи, відбулась динамічна циркуляція, що дає рівні можливості доступу членів не елітних груп до її структури. Також їй притаманне тяжіння до правих партій та популістичних закликів. Можемо згадати події Помаранчевої революції. Але протягом 2007–2012 років система циркуляції тяжіє до закритої,

бо, як ми відзначили, мали місце низькі та малі темпи циркуляції еліти, низький рівень реакції на суспільні зміни. Можемо врахувати й подальші події, адже з 2010 року по 2014 влада була в руках Віктора Януковича, а далі – Революція Гідності, яка показала низький рівень реакції політичних еліт на соціальні зміни в середині держави.

Ми вважаємо, що еліти є фрагментованими (Fragmented), бо зараз в Україні є досить низький рівень внутрішньої інтеграції еліт. А ось моделлю циркуляції, на наш погляд, є квазі-заміщувальна (Quasi-replacement). Звісно зміни еліти є, але вони обмежені, хоч Помаранчева революція мала вплив на формування V і VI парламентських скликань, але консолідованої еліти не утворилося. А це означає, що попри поділ правлячої еліти, підстав для серйозних змін не було. Також можемо спостерігати елементи репродуктивної моделі циркуляції (Reproduction), адже зміни еліти є обмеженими і поверхневими і були здійснені у поступовий та еволюційний спосіб. Еліта відмовляється від старих звичок та змінює їх для того, щоб залишитися при владі. Завдяки цим маневрам більша частина старої еліти залишається при владі. Хоч змін і не багато, але відбувається зміна соціального портрету еліти.

Отже, квазі-заміщувальна модель не має якихось обмежень у зміні еліт, але в той самий час мала місце репродукція еліт у період 2007–2012 років. З наведених даних ми бачимо зміни у четвертому та п'ятому скликаннях, хоч і не досить глибокі соціальні зміни, які б дозволили повністю змінити систему. А вже у шостому скликанні почалась «хвиля відкату» від тих політичних змін, які відбулися у країні і система циркуляції почала поступово закриватися. Циркуляція знов почала відбуватися репродуктивним шляхом, тобто повільними кроками і за рахунок старих кадрів, які пристосовувались до соціальних та політичних змін у країні. Чергові парламентські вибори 2012 року сформували нове сьоме скликання, яке за результатами дослідження аналітичного центру Слово і Діло оновилося на 38,7% (174 депутати були

новими), а відсоток старих депутатів склав 61,3%²². Тобто можемо побачити репродуктивну модель циркуляції, еліти намагались закрити систему від нових кадрів. В результаті позачергових виборів 2014 року парламент восьмого скликання оновився на 56%, але це лише кількісний показник, який не свідчить про якісні зміни в парламенті²³. Кількість реформаторів у парламенті коливається у межах 6-7 десятків осіб, що також свідчить про збереження інституційного ядра гібридного режиму²⁴. Тобто не зважаючи на обставини, система циркуляції еліти відбулася звичним для українських еліт шляхом – заміщенням, простою ротацією старих кадрів «новими». А це означає, що якісного оновлення депутатському корпусу ВРУ так і не відбулося.

2.3. Створення бінарної моделі: аналіз та інтерпретація показників (2002–2012 роки)

З допомогою методу бінарної логістичної регресії можна досліджувати залежність дихотомічних змінних від незалежних змінних. Як правило, у випадку з дихотомічними змінними мова йде про подію, яка може відбутися чи ні. Імовірність настання події для деякого випадку розраховується за формулою: $y = \frac{1}{1+e^{-z}}$ ²⁵

$$\text{Де } z = b_1 * x_1 + b_2 * x_2 + \dots + b_n * x_n + a ,$$

x_1 – значення незалежних змінних, b_1 – коефіцієнти розрахунків як, а – константа. Якщо вийде значення менше 0,5, то ми зможемо припустити, що подія не настане, а якщо більше – передбачається настання події. Для аналізу ми виокремили такі змінні: залежна змінна – освіта, незалежні: партійна приналежність, робота та зміна партійної приналежності. За допомогою

²² Як оновився склад Верховної Ради України від скликання до скликання? [Електронний ресурс] // Слово і Діло. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/articles/5767/2014-11-17/kak-obnovlyalsya-sostav-verhovnoj-rady-ukrainy-ot-sozyva-do-sozyva.html>.

²³ Мацієвський Ю. В. Верховна Рада VIII скликання: чи відбулося якісне оновлення? / Ю. В. Мацієвський, К. В. Кулик. // Аналітичні записки ЦПД НаУОА. – 2017. – С. 2.

²⁴ Мацієвський Ю. В ловушке гибридности: политический режим в Украине после революции 2014 года/ Полис. – 2018. – № 1 – С.96-115.

²⁵ Бююль А. SPSS: искусство обработки информации Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей / А. Бююль, П. Цефель. – Москва: DiaSoft. – 2005. 287 с. Бююль А. SPSS: искусство обработки информации.

залежної змінної – освіта, програма виявила, що депутатів з вищою освітою – 476, а ті у яких нижче вищої – 7 депутатів.

B – коефіцієнт у рівнянні бінарної логістичної регресії. Оскільки рівняння регресії виглядає так: $y = \text{constant} + x_1*b_1 + x_2*b_2 + x_3*b_3$, то маємо таке рівняння $z = -2,934 - 1,005*b_1 - 0,055*b_2 + 0,113*b_3$. Розрахована ймовірність завжди вказує на виконання прогнозу. Розрахуємо за формулою ймовірність виконання прогнозу: $P = \frac{1}{1+e^{-z}}$ ²⁶

Ймовірність виконання прогнозу дорівнює $P = -1,724$, а це означає, що ймовірність виконання прогнозу низька. Гіпотеза має обернений результат. Отже, незалежні змінні не впливають на освіту депутатів V скликання. Таблиця 2.8 – класифікації даних у статистичному пакеті SPSS за 2006–2007 роки.

Classification Table^a

Observed		Predicted		Percentage Correct
		Освіта	Нема	
Step 1	Освіта	476	0	100,0
	Нема	7	0	,0
Overall Percentage				98,6

^a. The cut value is .500

Джерело: виконано автором за допомогою статистичної програми SPSS.

А обернений зв'язок свідчить про те, що освіта не впливає на ці незалежні показники. За цим рівнянням можемо зробити висновок про те, наскільки критерії впливають на освіченість депутатів у Верховній Раді України. Зміна партійної приналежності має показник 0,374, а це означає, що рівень значущості на рівні $L = 0,05$, отже, показник має високий рівень значущості, робота – 0,660 – це має найвищий рівень значущості, партійна приналежність має показник – 0,455. А це означає, що партійна приналежність та її зміна не є значущими у цій моделі.

Таблиця 2.9. Незалежні змінні у статистичній програмі SPSS за 2006–2007 роки.

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	Партійна Приналежність	,126	,168	,557	1	,455	1,134
	Робота	-,110	,249	,194	1	,660	,896
	Зміна Партійної Приналежності	,589	,662	,791	1	,374	1,802
	Constant	-6,088	2,024	9,052	1	,003	,002

^a. Variable(s) entered on step 1: Партійна Приналежність, Робота, Зміна Партійної Приналежності.

Джерело: виконано автором за допомогою статистичної програми SPSS.

За таблицею Model Summary можемо побачити, яка імовірність справдження цієї моделі в реальному житті. Ця модель справджується у 2,4% зі 100%. Для інших показників названих іменами Кокса і Шела, а також Наделькерке, є показниками надійності. Вони також вказують на ту частину дисперсії, яку можна пояснити за допомогою логістичної регресії. Отже, частина дисперсії становить 2,4%. (табл. 2.10).

Таблиця 2.10. Класифікації валідності даних у статистичній програмі SPSS за 2006–2007 роки.

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	71,518 ^a	,003	,024

a. Estimation terminated at iteration number 8 because parameter estimates changed by less than ,001.

Джерело: виконано автором за допомогою статистичної програми SPSS.

Отже, в результаті ми отримали модель, яка справджується у 2,4% зі 100%, хоча за рівнем значущості місце праці є найбільш значущим показником у цій моделі. За отриманим показником 2,4% можемо прослідкувати тенденцію, що депутати, які не мали вищої освіти були представниками Партії Регіонів. Показник освіти зовсім не впливає на партійну приналежність і тим паче на її зміну. Але такий показник, як робота на пряму залежить від освіти. Аналізуючи дані за 2006–2007 роки, бачимо, що члени Партії Регіонів є представниками бізнесу або мають зв'язки з ним.

З допомогою залежної змінної програма порахувала, що депутатів з вищою освітою – 486, а ті, у кого інша освіта – 5 депутатів. В – коефіцієнт у рівнянні бінарної логістичної регресії. Оскільки рівняння регресії виглядає так: $y = \text{constant} + x_1*b_1 + x_2*b_2 + x_3*b_3$, то маємо таке рівняння $z = -6,088 + 0,126*b_1 - 0,110*b_2 + 0,589*b_3$.

Імовірність виконання прогнозу дорівнює $P = -0,18$, а це означає, що ймовірність виконання прогнозу низька. Отже, гіпотеза про те, що незалежні змінні: зміна партійної приналежності, робота та партійна приналежність впливають на освіту депутатів VI скликання виявилася не підтвердженою.

Обернений зв'язок свідчить про те, що освіта не впливає на ці незалежні показники.

Таблиця 2.11. Класифікації даних у статистичному пакеті SPSS за 2007–2012 роки.

Observed	Predicted			
	Освіта		Percentage Correct	
	Вища	Нема		
Step 0 Освіта	Вища	486	0	100,0
	Нема	5	0	,0
Overall Percentage				99,0

a. Constant is included in the model.
b. The cut value is ,500

Джерело: виконано автором за допомогою статистичної програми SPSS.

За цим рівнянням можемо зробити висновки наскільки визначені критерії впливають на освіту депутатів Верховної Ради України. Зміна партійної приналежності має показник 0,138, а це означає, що рівень значущості на рівні $L = 0,05$; (значущий). Робота – 0,890, тобто низький рівень значущості, партійна приналежність має показник – 0,127, отже, партійна приналежність є значущим показником, як і її зміна. (табл. 2.12).

Таблиця 2.12. Незалежні змінні у статистичній програмі SPSS за 2007–2012 роки.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a ЗмінаПартійної Приналежності	-1,005	,678	2,202	1	,138	,366
Робота	-,055	,397	,019	1	,890	,947
ПартійнаПриналежність	,113	,216	,274	1	,601	1,120
Constant	-2,934	1,924	2,325	1	,127	,053

a. Variable(s) entered on step 1: ЗмінаПартійноїПриналежності, Робота, ПартійнаПриналежність.

Джерело: виконано автором за допомогою статистичної програми SPSS.

За таблицею Model Summary можемо побачити, яка імовірність справдження цієї моделі в реальному житті. Ця модель справджується у 5% зі 100%. (табл.2.13). Отже, частина дисперсії становить 5%.

Таблиця 2.13. Класифікації валідності даних у статистичній програмі SPSS за 2007–2012 роки.

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	53,089 ^a	,006	,052

a. Estimation terminated at iteration number 8 because parameter estimates changed by less than ,001.

Джерело: виконано автором за допомогою статистичної програми SPSS.

Отже, в результаті ми отримали модель, яка справджується у 5% зі 100%. Найбільш значущими у цій моделі виявилися показники партійної приналежності та її зміна. За отриманим показником 5% можемо прослідкувати тенденцію, що депутати, які не мають вищої освіти були представниками Партії Регіонів. Показник освіти зовсім не впливає на партійну приналежність і тим паче на її зміну. Але такий показник, як робота на пряму залежить від освіти.

Статистичний аналіз спростував, що освіта має суттєвий вплив на партійну приналежність, її зміну та місце праці депутатів, які були присутні у п'ятому та шостому скликаннях у ВРУ. Однак, такі показники як партійна приналежність та її зміна є значущими, а це означає, що головними індикаторами оновлення політичних еліт ВРУ є саме ці два показники, а освіта та місце праці є побічними. Аналізуючи дані за 2006–2012 роки, можемо побачити такі тенденції: члени Партії Регіонів змінювали своє місце праці, спочатку більшість мала зв'язки з бізнесом, а потім стали держслужбовцями. З огляду на те, що виборці переважно не звертають увагу на освіту та місце праці кандидатів, інколи на їхню партійну приналежність, тому система циркуляції еліти буде тяжіти до закритого типу і старі еліти будуть намагатися всіляко утримуватися при владі. А такі дії перешкоджають відкритій циркуляції парламентських еліт в Україні.

ВИСНОВКИ

У цій роботі ми поставили собі за мету виявити механізм оновлення парламентських еліт в Україні у період 2002–2012 років. Проаналізувавши біографії депутатів ВРУ IV, V та VI скликань, ми отримали такі показники кількісного оновлення депутатів Верховної Ради. За 2002–2006 рр. – 54,2%, за 2006–2007 рр. – 63,15% та за 2007–2012 рр. – 36,05%. Отже, процес кількісного оновлення депутатського корпусу Верховної Ради України п'ятого скликання був більш інтенсивний, можливо, вплив на циркуляцію мала Помаранчева революція, але вже у шостому скликанні все змінилося, система циркуляції закрилась і оновлення відбулося на значно меншому рівні.

Щодо якісного оновлення депутатського корпусу ВРУ, то відсоток депутатів, які пройшли з IV до V і з V до VI є досить значним, а в свою чергу про якісне оновлення ми не можемо говорити через те, що велика кількість – 46,63% і 21,34% депутатів змінювали партійну приналежність, тобто підлаштовувалися під загальну більшість або провладну партію, яка отримала більшість мандатів у парламенті. Щодо місця праці депутатів, то більшість з них були державними службовцями – 49,8%, 51,8%, 48,4% – відповідно. Показник ведення бізнесу чи залучення до нього посідає друге місце, а це означає, що приблизно четверта частина депутатів – 24,2%, 21,1%, 15,6% за IV, V, VI скликання могли лобіювати інтереси бізнесу у Верховній Раді. Отже, у період з 2002 по 2007 роки система циркуляції еліти тяжіла до відкритої, відбулася динамічна циркуляція, були рівні можливості доступу різних груп еліт. Але впродовж 2007–2012 років система циркуляції стає більш закритою: мали місце низькі та малі темпи циркуляції еліти та була низька реакція на суспільні зміни, що сприяло приходу до влади Віктора Януковича. Закрита циркуляція, яка показала низький рівень реакції політичних еліт на соціальні зміни в середині держави, призвели до Революції Гідності та зміни влади. Таким чином, кількісне оновлення депутатського корпусу ВРУ (35%; 63,15%; 36,05% і 56%) не може свідчити про якісні зміни.

Щодо статистичного аналізу, то гіпотеза про те, що освіта має суттєвий вплив на партійну приналежність, її зміну та роботу депутатів ВРУ була спростована. Однак, рівень значущості у показників партійна приналежність та її зміна є високим, а це означає, що головними індикаторами оновлення політичних еліт ВРУ є самі ці два показники, а освіта та місце праці є побічними. Аналізуючи дані за 2006–2012 роки, ми виявили, що члени Партії Регіонів змінювали своє місце праці. Спочатку більшість мала зв'язки з бізнесом, а потім стали держслужбовцями, хоча більшість депутатів - регіоналів пройшли з п'ятого до шостого скликання.

Після побудови цієї моделі ми сформуваємо прогноз щодо подальших тенденцій циркуляції еліти на наступні скликання Верховної Ради України. Отже, якщо виборці не звертають увагу на освіту та місце праці та інколи на партійну приналежність (велика кількість безпартійних) депутатів ВРУ, то система циркуляції еліти буде тяжіти до закритої і старі еліти будуть всіляко утримуватися при владі, змінюючи місце праці та партійну приналежність. А такі дії перешкоджають відкритій циркуляції парламентських еліт в Україні. Перевірка цього прогнозу буде предметом окремого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бююль А. SPSS: искусство обработки информации Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей / А. Бююль, П. Цефель. – Москва: DiaSoft торгово - издательский дом, 2005.
2. Верховна Рада України. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>.
3. Геннадий А. Основы политической элитологии / Ашин Геннадий. – Москва: Ленанд, 2014.
4. Козловець М. А. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства [Електронний ресурс] / М. А. Козловець // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://fil.nlu.edu.ua/article/viewFile/109723/104774>.
5. Кочубей Л. О. Політична еліта та політичний клас: класичні зарубіжні концепції [Електронний ресурс] / Л. О. Кочубей // ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26610/15-Kochubey.pdf?sequence=1>.
6. Кульчицький С. Політична еліта в радянській і незалежній Україні / Станіслав Кульчицький. // День. – 2001.
7. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери. – Львів – 1996.
8. Липинський В. Листи до братів - хліборобів / В'ячеслав Липинський. – Київ: Philadelphia, 1995.
9. Мацієвський Ю. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). Чернівці. – Книги XXI. – 2016.
10. Мацієвський Ю. В. Верховна Рада VIII скликання: чи відбулося якісне оновлення? / Ю. В. Мацієвський, К. В. Кулик. // Аналітичні записки ЦПД НаУОА. – 2017. – С. 2. Режим доступу до ресурсу: https://cpr.oa.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Ukraines-parliament-of-VIII-convocation_2017.pdf

- 11.Мациевский Ю. В ловушке гибридности: политический режим в Украине после революции 2014 года / Полис. – 2018. – № 1 –С.96-115.
<https://doi.org/10.17976/jpps/2018.01.07>
- 12.Михальченко М. Пошук лідерів: чесних, талановитих, справедливих / М. Михальченко // Політ. менеджмент. – 2006.
- 13.Пухкал О. Політична еліта і громадянське суспільство в Україні: становлення і взаємодія [Електронний ресурс] / Олександр Пухкал // Національна Академія Державного Управління. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-26.pdf>.
- 14.Тургаев А.С., Хренов А.Е. Политология. – Санкт-Петербург. – 2005.
15. Як оновився склад Верховної Ради України від скликання до скликання? [Електронний ресурс] // Слово і Діло. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/articles/5767/2014-11-17/kak-obnovlyalsya-sostav-verhovnoj-rady-ukrainy-ot-sozyva-do-sozyva.html>.
- 16.Higley J., Pakulski J. Elite power games and democratic politics in Central and Eastern Europe// Democratic and Capitalist Transitions in Eastern Europe. Lessons for the Social Science. / Ed. by M. Dobry. Boston, London, 2000.
- 17.Pareto, Vilfredo. The Rise and Fall of Elites, Transaction Publishers, 1991.